

PEDAGOGICZNA AKSJOLOGIA JANA PAWŁA II JAKO REMEDIUM NA KRYZYS EKOLOGICZNY

PEDAGOGICAL AXIOLOGY OF JOHN PAUL II AS A REMEDY FOR AN ECOLOGICAL CRISIS

Rozprawy Społeczne, nr 4 (IX), 2015

Ewa Pawłowicz, Sebastian Sobczuk

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Pawłowicz E., Sobczuk S. (2015), *Pedagogiczna aksjologia Jana Pawła II jako remedium na kryzys ekologiczny*. Rozprawy Społeczne, 4 (9), s. 91–96.

Streszczenie: Pedagogiczna aksjologia w refleksji proekologicznej zawiera się w licznych encyklikach, adhortacjach i orędziach Jana Pawła II pod nazwą „Ecologia humana” - „prawdziwa ekologia człowieka” i staje się jednym wielkim apelem do ludzkości o zwycięstwo cywilizacji życia i miłości nad cywilizacją śmierci. Ochrona życia winna być ważnym powołaniem człowieka. Ochrona środowiska skupia się na odpowiedzialności człowieka za zdrowie i życie oraz na postawie proekologicznej wobec środowiska, ochronie przyszłych pokoleń przed skutkami zanieczyszczeń środowiska, ochronie środowiska życia człowieka poprzez ochronę nade wszystko rodziny.

Słowa kluczowe: aksjologia pedagogiczna, kryzys ekologiczny

Summary: Pedagogical axiology in pro-ecological reflection is included in numerous encyclicals, apostolic exhortations and addresses of John Paul II known as „Ecologia humana” - “real ecology of man” becoming one big appeal to the humankind for the victory of civilization of life and love over civilization of death. Protection of life should be an important vocation of man. Saving the environment centers on man’s responsibility for their health and life as well as pro-ecological attitude towards nature. It is also protection of future generations against the effects of environmental pollution and conservation of man’s habitat especially through protection of family.

Keywords: pedagogical axiology, ecological crisis

Wprowadzenie

Jan Paweł II pisze w encyklice *Evangelium vitae* (1995) o pilnej potrzebie odkrycia na nowo istnienia wartości ludzkich i moralnych, należących do samej istoty i natury człowieka, które wynikają z prawdy o człowieku oraz wyrażają i chronią godność osoby. Wartości te nie mogą być zmieniane czy niszczone, tylko winne być uznane, szanowane i umacniane. Dlatego tak ważna staje się aksjologia (gr. *axia* – wart coś, *logos* - nauka) - nauka o wartościach, a w szczególności aksjologia pedagogiczna, skupiająca się na aspekcie wychowawczym wartości, tak potrzebnych w dobie kryzysu ekologicznego.

M. Nowak podkreśla to, iż wartości są potrzebne człowiekowi, aby otwierały go na możliwości coraz pełniejszego urzeczywistniania siebie, swojego człowieczeństwa w dobie kryzysu ekologicznego, który jest zarazem kryzysem moralnym.

Kryzys ekologiczny

Z. Łepko wychodzi ponad biologiczny wymiar kryzysu ekologicznego, skupiając się na estetycznym i etycznym doświadczeniu kryzysu środowiska. Wszystkie negatywne zjawiska związane z kryzysem ekologicznym, zagrażają nade wszystko psychiczno-duchowej kondycji człowieka oraz wpływają negatywnie na estetyczne, a tym bardziej na etyczne relacje ludzi ze środowiskiem naturalnym. Właśnie kryzys ekologiczny niesie ze sobą zagrożenie samego człowieczeństwa w człowieku, czyli zaniku tych właściwości człowieka, dzięki którym może on być obecny w środowisku naturalnym na sposób specyficznie ludzki (Łepko 2003).

Kryzys ekologiczny wynika z błędu antropologicznego, który wyraża się także w niewłaściwej relacji człowieka do przyrody, gdyż człowiek utracił przekonanie, iż jest częścią środowiska naturalnego i bez niego istnieć nie może. Dopiero ostatnio, gdy skutki zanieczyszczenia środowiska stały się coraz bardziej odczuwalne, człowiek zaczął zwracać uwagę na negatywny wpływ antropogeniczny na stan środowiska, w którym żyje.

Jan Paweł II przybliżył już w 1979 zagrożenia człowieka płynące nań ze strony wytworów same-

Adres do korespondencji: Ewa Pawłowicz, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorowska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: e.pawlowicz@dydaktyka.pswbp.pl, tel.: 669-372-141

go człowieka w encyklice *Redemptor hominis*. Następnie analizuje on przyczyny kryzysu ekologicznego w encyklikach *Sollicitudo rei socialis* (1987) oraz *Centesimus annus* (1991), wskazując w nich na zaburzenie relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem, w którym żyje.

Jan Paweł II pisze w Encyklice *Redemptor hominis* (1979) o kondycji człowieka, wskazując na jego zadanie „szlachetnego stróża przyrody. Papież wskazuje, iż stan zagrożenia człowieka płynącego nań ze strony wytworów samego człowieka, posiada różne kierunki i różne stopnie nasilenia. Powinniśmy stawiać się coraz bardziej świadomi, iż eksploatacja Ziemi, planety, na której żyjemy, domaga się jakiegoś racjonalnego i uczciwego planowania.

Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus* (1991) pisze: „Człowiek opanowany pragnieniem posiadania i używania, bardziej aniżeli bycia i wzrastania, zużywa w nadmiarze i w sposób nieuporządkowany zasoby ziemi, narażając przez to także własne życie (...) Zamiast pełnić rolę współpracownika Boga w dziele stworzenia, człowiek zajmuje Jego miejsce, w końcu prowokując bunt natury, raczej przez niego tyranizowanej niż rządzonej” (nr 37).

Rozwój techniki i przemysłu

Eksploatacja przyrody dla celów nie tylko gospodarczych i przemysłowych, ale także militarnych, jak również gwałtowny rozwój techniki, niesie ze sobą często zagrożenie naturalnego środowiska człowieka, alienuje go w stosunku do przyrody, odrywa od niej. Człowiek zdaje się często nie dostrzegać innych znaczeń swego naturalnego środowiska, jak tylko te, które służą celom doraźnego użycia i zużycia. Tymczasem Stwórca chciał, aby człowiek obcował z przyrodą, jako jej rozumny i szlachetny „pan” i „stróż”, a nie jako bezwzględny „eksploatator” (Jaromi 2005).

Rozwój techniki i przemysłu oraz naznaczony panowaniem techniki rozwój cywilizacji współczesnej, domaga się właśnie proporcjonalnego rozwoju moralności i etyki. W związku z tym S. Jaromi stawia zasadne pytanie, czy ów postęp, którego autorem i sprawcą jest człowiek, czyni życie ludzkie na ziemi pod każdym względem „bardziej ludzkim”, bardziej „godnym człowieka”? Nie można mieć wątpliwości, że pod wieloma względami czyni je właśnie takim. Pytanie jednak, które uporczywie powraca, dotyczy tego, co najistotniejsze: czy człowiek jako człowiek w kontekście tego postępu staje się lepszy, duchowo dojrzały, bardziej świadomy godności swego człowieczeństwa, bardziej odpowiedzialny, bardziej otwarty na drugich, zwłaszcza dla potrzebujących, dla słabszych, bardziej gotowy świadczyć i nieść pomoc wszystkim? (Jaromi 2005).

Jeszcze raz podkreślamy, iż rozwój, jego planowanie, użycie zasobów i sposób ich wykorzystania, nie mogą być odrywane od poszanowania wymogów moralnych. Jedne z nich niewątpliwie wyznaczają ograniczenia użycia widzialnej natury. Pano-

wanie, przekazane przez Stwórcę człowiekowi, nie oznacza władzy absolutnej, nie może też być mowy o wolności „używania” lub dobrowolnego dysponowania rzeczami. Ograniczenie nałożone od początku na człowieka przez samego Stwórcę i wyrażone w sposób symboliczny w zakazie „spożywania owocu drzewa” (por. Rdz 2, 16-17) jasno ukazuje, że w odniesieniu do widzialnej natury jesteśmy poddani prawom nie tylko biologicznym, ale także moralnym, których nie można bezkarnie przekraczać.

Rozwój człowieka

Współcześnie rozwój techniki nie jest monitorowany wszechstronnym i autentycznie humanistycznym planem, dlatego też staje się niewspółmierny do rozwoju człowieka w aspekcie moralnym. Jan Paweł II podkreśla to, że ochrona środowiska staje się nieodzowna dla prawdziwego rozwoju człowieka.

W. Bołoz szczegółowo analizuje w książce *Kościół i ekologia, W obronie człowieka i środowiska naturalnego, koncepcję Jana Pawła II „ekologii zintegrowanej”, która łączy w sobie pierwiastek duchowy, gwarantujący człowiekowi najpełniejszy rozwój oraz pierwiastek materialny, związany z warunkami godnego bytowania na Ziemi, w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz respektowaniem prawa działania na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego jako wyrazu szacunku dla osobowej godności człowieka, a przez to rezygnujących ze wszystkich działań godzących w środowisko i tym bardziej zagrażających człowiekowi, przedstawionych już w 1972 r. na Sztokholmskiej Konferencji ONZ.*

Rozwój zrównoważony

W encyklice *Sollicitudo rei socialis*, z roku 1987, Jan Paweł II podkreśla, iż moralny charakter rozwoju nie może pomijać milczeniem poszanowania wszelakich bytów tworzących widzialną naturę, którą Grecy, czyniąc aluzję właśnie do porządku, jaki ją wyróżnia, nazywali „kosmosem”. S. Jaromi stwierdza, iż ta rzeczywistość wymaga także poszanowania z trzech względów, nad którymi warto się poważnie zastanowić. Pierwszy względ polega na konieczności lepszego uświadomienia sobie, że nie można bezkarnie używać różnego rodzaju bytów, żyjących czy nieożywionych — składników naturalnych, roślin, zwierząt — w sposób dowolny, jedynie według własnych potrzeb gospodarczych. Przeciwnie, należy brać pod uwagę naturę każdego bytu oraz ich wzajemne powiązanie w uporządkowanym systemie, który właśnie stanowi całą biosferę. Drugi względ natomiast opiera się na fakcie, ponieważ bardziej jeszcze niepokojącym, a dotyczącym ograniczenia wydobycia zasobów naturalnych, z których część jest nieodnawialna. Używanie ich tak, jakby były niewyczerpalne, z nieograniczoną władzą, naraża na poważne niebezpieczeństwo możliwość korzystania z nich przede wszystkim przez przyszłe

pokolenia. Trzeci wzgląd odnosi się bezpośrednio do skutków pewnego typu rozwoju jakości życia w strefach uprzemysłowionych. Wiemy, że skutkiem bezpośrednim czy pośrednim uprzemysłowienia jest coraz częściej zanieczyszczenie środowiska, niosące poważne konsekwencje dla zdrowia i życia nie tylko ludzi (Jaromi 2005).

W encyklice *Centesimus annus*, z 1991 r., Jan Paweł II tłumaczy, iż pragnienie, by żyć lepiej, nie jest niczym złym, ale błędem jest taki styl życia, który wyżej stawia dążenie do tego, by mieć, aniżeli być, i chce więcej mieć nie po to, aby bardziej być, lecz by doznać w życiu jak najwięcej przyjemności. Dlatego trzeba tworzyć takie style życia, w których szukanie prawdy, piękna i dobra oraz wspólnota ludzi dążących do wspólnego, zrównoważonego rozwoju, byłyby elementami decydującymi o wyborze jakości bycia, a nie tylko jakości konsumpcji. Zrównoważony rozwój powinniśmy oprzeć przede wszystkim na odpowiedzialności człowieka, powściągliwości w realizacji jego potrzeb oraz solidarności ludzkich poczynań.

W encyklice *Evangelium vitae* (1995) Jan Paweł II wskazał na wzrost zainteresowania jakością życia oraz ekologią, jaki nastąpił zwłaszcza w społeczeństwach o wysokim stopniu rozwoju, w których ludzie dążą już nie tyle do zapewnienia sobie podstawowych środków do życia, ile do globalnego polepszenia warunków życia.

W tym kontekście, S. Jaromi przypomina nam o obowiązku miłosierdzia, czyli obowiązku wspomagania z tego, co „zbywa”, a czasem nawet z tego, co „potrzebne”, by dać ubogiemu to, co dla niego jest niezbędne. Ma on na myśli fakt, że również decyzja o takiej, a nie innej inwestycji, w danej dziedzinie produkcji, o takiej a nie w innej, jest zawsze wyborem moralnym i kulturowym. Przy zaistnieniu pewnych warunków ekonomicznych i stabilności politycznej, absolutnie niezbędnych, decyzja o zainwestowaniu, czyli o daniu jakiejś społeczności okazji do dowartościowania jej pracy, płynie również z postawy ludzkiej sympatii i zaufania do Opatrzności, w czym ujawniają się ludzkie przymioty tego, kto decyduje (Jaromi 2005).

Obok problemu konsumpcjonizmu, budzi niepokój ściśle z nim związana kwestia ekologiczna wartości zdrowia i życia człowieka. Ludzie opoowani pragnieniem posiadania i używania, bardziej aniżeli bycia i wzrastania zużywają w nadmiarze i w sposób nieodpowiedzialny zasoby ziemi, narażając przez to własne zdrowie i życie, jak również przyszłych pokoleń.

U korzeni beżmyślnego niszczenia środowiska naturalnego tkwi właśnie błąd antropologiczny, niestety rozpowszechniony w naszych czasach. Człowiek, który odkrywa swą zdolność przekształcania i w pewnym sensie stwarzania świata własną pracą, zapomina, że zawsze dzieje się to w oparciu o pierwszy dar, otrzymany od Boga na początku, w postaci rzeczy przezeń stworzonych. Człowiek mniema, że samowolnie może rozporządzać ziemią, podporządkowując ją bezwzględnie własnej woli, tak jakby

nie miała ona własnego kształtu i wcześniejszego, wyznaczonego jej przez Boga, przeznaczenia, które człowiek, owszem, może rozwijać, lecz nie może zmieniać, wyniszczając i nadmiernie eksploatując dla własnych celów ekonomicznych (Jaromi 2005).

Jan Paweł II wskazuje, że zamiast pełnić rolę współpracownika Boga w dziele stworzenia, człowiek zajmuje Jego miejsce i w końcu prowokuje bunt natury, raczej przez niego tyranizowanej, niż rządzonej. Widać w tym przede wszystkim ubóstwo duchowe, czy raczej niewłaściwy sposób patrzenia człowieka, kierowanego żądzą posiadania rzeczy, bardziej niż chęcią odnoszenia ich do prawdy, nieposiadającego owej postawy bezinteresownej, szlachetnej, wrażliwej na wartości estetyczne, która się rodzi z zachwyty dla istnienia i dla piękna, oraz pozwala odczytywać w rzeczach widzialnych przesłanie niewidzialnego Boga, który je stworzył. Współczesna ludzkość powinna mieć na względzie nade wszystko to, iż świat jest stworzony przez Boga i również dla przyszłych pokoleń (Jaromi 2005).

Oprócz niszczenia środowiska naturalnego, należy tu podkreślić bardziej jeszcze niebezpieczne niszczenie środowiska ludzkiego. Podczas gdy słusznie, choć jeszcze nie w dostatecznej mierze okazuje się troskę o zachowanie naturalnego „habitat” różnych gatunków zwierząt zagrożonych wymarciem, wiedząc, że każdy z nich wnosi swój wkład w ogólną równowagę w biosferze, to zbyt mało wagi przywiązuje się do ochrony warunków moralnych prawdziwej „ekologii ludzkiej”. Nie tylko ziemia została dana człowiekowi przez Boga, aby używał jej z poszanowaniem pierwotnie zamierzonego dobra, dla którego została mu ona dana, ale również człowiek jest dla siebie samego darem otrzymanym od Boga i dlatego musi respektować naturalną i moralną strukturę, w jaką został wyposażony. W tym kontekście S. Jaromi nawiązuje do poważnych problemów współczesnej urbanizacji, konieczności urbanistyki troszczącej się o życie osoby, jak również wspomina o należytych zwracaniu uwagi na „społeczną ekologię” pracy (Jaromi 2005).

W encyklice *Centesimus annus* w kontekście właśnie ochrony środowiska Jan Paweł II zauważa, „niebezpieczne niszczenie środowiska ludzkiego” (Wyrostkiewicz 2007). Postępująca degradacja środowiska ludzkiego jest nade wszystko powodem rodzenia się nowego myślenia i efektem określonego myślenia oraz przyjętego systemu wartości (Skinder 2005).

Człowiek otrzymuje od Boga swą istotną godność, a wraz z nią zdolność wznoszenia się ponad wszelki porządek społeczny w dążeniu do prawdy i dobra. Jest on jednak również uwarunkowany strukturą społeczną, w której żyje, otrzymanym wychowaniem i środowiskiem. Elementy te mogą ułatwiać albo utrudniać życie według prawdy. Decyzje więc, dzięki którym powstaje jakieś ludzkie środowisko, mogą tworzyć specyficzne struktury grzechu, przeszkadzając w pełnej ludzkiej realizacji siebie, tym, którzy są przez te struktury w rozmaity sposób uciskani. Burzenie takich struktur i za-

stępowanie ich bardziej autentycznymi formami współżycia jest zadaniem wymagającym odwagi i cierpliwości jak również solidarności w zmierzaniu do prawdy i dobra (Jaromi 2005).

Ochrona życia

Z perspektywy aksjologii wychowania proekologicznego nasz niepokój wzbudza to, że w swych założeniach utylitarystycznie ukierunkowany na wzrost i dobrobyt pozytywistyczno-materialistyczny system wartości dewaluuje wartość życia nawet ludzkiego.

Dlatego celowe jest przywołanie za M. Nowakiem koncepcji „normy personalistycznej” K. Wojtyły na gruncie pedagogiki. Wojtyła w swoim opracowaniu wyszedł od analizy tej rzeczywistości międzyosobowej, którą nazywa się „miłością”. W tej relacji wskazuje na podstawową prawdę, że człowiek jako byt osobowy jest szczególną wartością, co pociąga za sobą pewne wymagania etyczne a przykazanie miłości bliźniego wyraża w formie zasady właściwego odniesienia się do osoby przez miłowanie jej (Nowak 2000). Według „normy personalistycznej” najważniejsze jest pełne uznanie wartości i godności osoby, które łączą się z biblijnym przykazaniem miłości bliźniego. Odnosząc tę normę do wychowania, wskazujemy na powinność afirmacji ponadrzeczowej i ponadkonsumpcyjnej (ponadużytkowej) wartości osoby ludzkiej (Wojtyła 2001).

„Norma personalistyczna” zabrania posługiwania się osobą jako środkiem do celu, jako jakimś bezosobowym narzędziem, czyli w taki sposób, który zaprzeczałby jej osobowemu charakterowi. Osoba posiada charakter ponadużytkowy i w tym duchu musi być dokonana jej afirmacja, która domaga się zachowania właściwych granic. Niedopuszczalne z punktu widzenia „normy personalistycznej” jest usiłowanie podporządkowywania sobie osoby ludzkiej, prowadzące do zredukowania jej wartości. W wychowaniu taka redukcja przejawiałaby się w traktowaniu przedmiotowym, w postawieniu osoby na równi ze światem rzeczy i dysponowaniu nią podobnie, jak dysponujemy rzeczami (Nowak 2000).

Pierwszą i podstawową komórką „ekologii ludzkiej” jest rodzina, w której człowiek otrzymuje pierwsze i decydujące wyobrażenia związane z prawdą i dobrem, uczy się, co znaczy kochać i być kochanym, a więc, co konkretnie znaczy być osobą. Chodzi tu o rodzinę opartą na małżeństwie, gdzie wzajemny dar z samego siebie, ze strony mężczyzny i kobiety, stwarza takie środowisko życia, w którym dziecko może się urodzić i rozwijać swe możliwości, nabywać świadomość własnej godności i przygotować się do podjęcia swego jedyne i niepowtarzalne przeznaczenia. Trzeba odkryć na nowo, że rodzina jest sanktuarium życia. Istotnie bowiem jest ona święta: jest miejscem, w którym życie, dar Boga, może w sposób właściwy być przyjęte i chronione przed licznymi atakami, na które jest ono wystawione, może też rozwijać się zgodnie z wymogami

prawdziwego ludzkiego wzrostu. Wbrew tak zwanej kulturze śmierci, rodzina stanowi ośrodek kultury życia (Jaromi 2005).

Zjawiskiem szczególnie ważnym w ekologii człowieka, poprzez ochronę środowiska, jest ożywienie refleksji etycznej wokół życia: powstanie i coraz szerszy rozwój etyki ekologicznej sprzyja refleksji i dialogowi - między wierzącymi i niewierzącymi, a także między wyznawcami różnych religii - o podstawowych problemach etycznych związanych z ludzkim życiem. Ten obraz pełen światła i cieni, powinien nam w pełni uświadomić, że stoimy wobec nadludzkiego, dramatycznego zmagania między złem i dobrem, między śmiercią i życiem, między „kulturą śmierci” i „kulturą życia”. Jesteśmy nie tylko świadkami, ale nieuchronnie zostajemy wciągnięci w tę walkę: wszyscy w niej uczestniczymy i stąd nie możemy uchylić się od obowiązku bezwarunkowego opowiedzenia się po stronie życia (Jaromi 2005).

Bronić życia i umacniać je, czcić je i kochać - oto zadanie, które Bóg powierza każdemu człowiekowi, powołując go - jako swój żywy obraz - do udziału w Jego panowaniu nad światem: „Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi»” (Rdz 1, 28).

Tekst biblijny ukazuje w pełnym świetle rozległość i głębię panowania, jakim Bóg obdarza człowieka. Chodzi nade wszystko o panowanie nad ziemią i każdą istotą żyjącą, jak przypomina Księga Mądrości: „Boże przodków i Panie miłosierdzia, (...) w Mądrości swojej stworzyłeś człowieka, by panował nad stworzeniami, co przez Ciebie się stały, by władał światem w świętości i sprawiedliwości” (9, 1-3).

Także w poezji psalmów ze Starego Testamentu opiewane jest panowanie człowieka nad światem, jako znak chwały i godności nadanej mu przez Stwórcę: „Obdarzyłeś go władzą nad dziełami rąk Twoich; złożyłeś wszystko pod jego stopy: owce i bydło wszelakie, a nadto i polne stada, ptactwo powietrzne oraz ryby morskie, wszystko, co szlaki mórza przemierza” (Ps 8, 7-9).

Człowiek został powołany, aby uprawiać ogród ziemi i strzec go (por. Rdz 2, 15), jest zatem w szczególności odpowiedzialny za środowisko życia, to znaczy za rzeczywistość stworzoną, która z woli Boga ma służyć jego osobowej godności i jego życiu: odpowiedzialny nie tylko wobec obecnej epoki, ale i przyszłych pokoleń. Na tym polega kwestia ekologiczna z wszystkimi jej aspektami — od ochrony naturalnych „habitatów” różnych gatunków zwierząt i form życia po „ekologię człowieka” w ścisłym sensie; drogę do jej rozwiązania, szanującego to wielkie dobro, jakim jest życie, każde życie, wskazują zasady etyczne, jasno i stanowczo sformułowane na stronicach Biblii.

Jeszcze raz podkreślamy to, iż w istocie, «panowanie», przekazane przez Stwórcę człowiekowi, nie oznacza władzy absolutnej, nie może też być mowy

o wolności «używania» lub dowolnego dysponowania rzeczami. Ograniczenie nałożone od początku na człowieka przez samego Stwórcę i wyrażone w sposób symboliczny w zakazie «spożywania owocu drzewa» (por. Rdz 2, 16-17) jasno ukazuje, że w odniesieniu do widzialnej natury jesteśmy poddani nie tylko prawom biologicznym, ale nade wszystko moralnym.

„Ecologia humana”

Najpełniejszą formą papieskiej myśli proekologicznej jest koncepcja ecologia humana, będąca próbą uniwersalnego ujęcia szeroko rozumianych zagadnień ekologii i ochrony środowiska życia człowieka. Ekologia ludzka jest oryginalną propozycją Jana Pawła II (1920-2005), obejmującą szeroki zbiór zagadnień w rozległej dziedzinie więzi człowieka z przyrodą. Staje się harmonijnym zespoleniem przyrodniczych i społecznych teorii z zagadnieniami humanistyki i kultury oraz chrześcijańskiej wiary w Stwórcę, kierującego procesami ewolucji świata. Ecologia humana współtworzy interdyscyplinarny dialog filozofii i teologii oraz nauk przyrodniczych i społecznych (Jaromi 2005).

Za S. Jaromi odczytujemy w papieskich rozważaniach ujęcie ekologii ludzkiej (ecologia humana) w sensie szerokim i wąskim. W węższym sensie dotyczy ona jedynie środowiska społecznego i postuluje odpowiedzialność i troskę o dobro rodziny, jakość relacji międzyludzkich, poszanowanie natury ludzkiej i pełny osobowy rozwój człowieka. Z kolei szersze rozumienie ekologii ludzkiej odnosi się także do sfery odpowiedzialności i troski człowieka, lecz nie tylko o samego człowieka czy środowisko społeczne, tylko równocześnie o dobra ziemi, środowisko naturalne oraz zauważany w świecie kosmiczny porządek oraz równowagę ekologiczną w biosferze ziemskiej (Jaromi 2005).

Za S. Jaromi wyróżniamy istotne zasady ekologii ludzkiej zawarte w nauczaniu Świętego Jana Pawła II:

- Uszanowanie godności osoby ludzkiej;
- Solidarność jako odpowiedź na współzależność w świecie;
- Powszechność przeznaczenia dóbr ziemskich;
- Jakość rodzin i całego ludzkiego życia;
- Troska o ład kosmiczny, ekologiczny i moralny między człowiekiem i biosferą;
- Odpowiedzialność przed Bogiem, bliźnimi, następnymi pokoleniami i całym stworzeniem (Jaromi 2005).

Czytając, zauważmy, iż Jan Paweł II nie unika tematów trudnych, choć nie podaje gotowych recept na rozwiązywanie problemów współczesnego świata. Znamionną cechą intelektualnego przesłania zawartego w jego nauczaniu stanowi wizja wielkiej integracji, prowadząca do przewycięzania podziałów oraz budowania fundamentów nadziei dla konkretnych ludzi i całej cywilizacji.

S. Jaromi podkreśla, iż papieskie przesłanie zostało skierowane wprost do Polaków m.in. w Zamościu. Czy to przesłanie zechcemy przyjąć? Czy spró-

bujemy je wdrażać w nasze życie? Czy nasi decydenci i politycy, odpowiedzialni za realizację programów rozwoju kraju, chcą wsłuchać się w głos Kościoła i Papieża Jana Pawła II? Czy zatroskanie Jana Pawła II o polską przyrodę i ochronę życia pobudzi i nas do większej odpowiedzialności za świat, w którym żyjemy? Czy w rodzinie i w szkole potrafimy, inspirować się tradycją franciszkańską, wychowywać ludzi odpowiedzialnych, wrażliwych na potrzeby świata i bliźnich? (Jaromi 2005).

Zakończenie

Aksjologia pedagogiczna Jana Pawła II ekspozowana w takim kontekście łądzi skutki kryzysu ekologicznego dla człowieka i jego środowiska życia. Proces zaś przekazu tych wartości proekologicznych, staje się kluczem do niezbędnych przemian w relacji człowiek – jego środowisko życia, do zmiany stylu życia, respektującego i integrującego proekologiczne podejście do środowiska, w którym żyjemy.

Jan Paweł II wskazuje, że działania takie trzeba oceniać w odniesieniu do dwóch przykazań Dekalogu: piątego, „Nie zabijaj”, bo szkodzą **życiu** i zdrowiu, oraz siódmego, „Nie kradnij”, bo pozbawiają innych (współczesne lub przyszłe pokolenia) środowiska życia, które jest dobrem wspólnym; np. niszczenie roślin znajdujących się pod ochroną odbiera możliwość cieszenia się nimi innym ludziom.

Jan Paweł II podkreśla, iż ziemia należy do wszystkich ludzi, więc wszyscy też powinni o nią zadbać. Istnieje zatem nawet konieczność współpracy w dziele ochrony środowiska. I to właśnie ekologia jest świetnym polem do współpracy wszystkich, bo chociaż będziemy się różnili ideologicznie i politycznie, to jednak wszystkim zależy na tym, aby to środowisko ocalić. Motywacje tego zaangażowania mogą być różne, ale współpraca jest niezbędna. Dla dobra wspólnej przyszłości warto się porozumieć, stawiać na wspólnotowość i solidarność w działaniu.

Podsumowując nasze rozważania, pedagogiczna aksjologia w refleksji proekologicznej zawiera się w licznych encyklikach, adhortacjach i orędziach Jana Pawła II pod nazwą „prawdziwa ekologia człowieka” i stają się jednym wielkim apelem do ludzkości o zwycięstwo cywilizacji życia i miłości nad cywilizacją śmierci. Ochrona życia winna być ważnym powołaniem człowieka. Ochrona środowiska skupia się na odpowiedzialności człowieka za zdrowie i życie oraz na postawie proekologicznej wobec środowiska, ochronie przyszłych pokoleń przed skutkami zanieczyszczeń środowiska, ochronie środowiska życia człowieka poprzez ochronę nade wszystko rodziny. Analizując dzieło K. Wojtyły Osoba i czyn, widzimy, że zawsze punktem wyjściowym i docelowym pedagogicznej aksjologii powinien być człowiek, który spełnia siebie w czynie, a szczególnym miejscem niezastąpionych warunków dla rozwoju osoby jest właśnie rodzina.

Literatura:

1. Bołoz W. (2010), *Kościół i ekologia, W obronie człowieka i środowiska naturalnego*. Wydawnictwo Redemptorystów „Homo Dei”.
2. Dołęga J.M. (2003), *Troska Jana Pawła II o środowisko*, w: S. Urbański (red.), *Duchowość współczesnego człowieka w świetle globalizacji i edukacji*. Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, s. 135-147.
3. Jan Paweł II (1979), *Encyklika Redemptor hominis*. 15.
4. Jan Paweł II (1979), *Przemówienie na 169 Konferencję Episkopatu Polski w dn. 5 czerwca 1979 r. na Jasnej Górze*, w: I. Makowicz (wybór), *Bardzo pragnę przybyć do was. Fragmenty przemówień, listów oraz wyjątki z encykliki Redemptor hominis” Ojca Świętego Jana Pawła II*. Częstochowa, Kuria Diecezjalna, s. 101.
5. Jan Paweł II (1984), *Musicie od siebie wymagać, „W drodze”*, Poznań, s. 301-309.
6. Jan Paweł II (1990), *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1990 roku*, w: Z. Świerczek, *Ekologia – Kościół i św. Franciszek*. Kraków, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Franciszkanów, s. 194.
7. Jan Paweł II (1991), *Dekalog. Przemówienia i homilie Jana Pawła II – IV pielgrzymka do Ojczyzny*. Pelplin, Wydawnictwo Diecezjalne, s. 100-116.
8. Jan Paweł II (1991), *Do młodych całego świata, Orędzie Jana Pawła II na VI Światowy Dzień Młodzieży*. Lublin, Edycja Paulińska, s. 6.
9. Jan Paweł II (1994), *Sollicitudo rei socialis*. Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław, s. 107.
10. Jan Paweł II (1995), *Encyklika Evangelium Vitae*. Rzym, 42.
11. Jan Paweł II (1996), *Centesimus Annus*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. II, Kraków, s. 504-508.
12. Jan Paweł II (1998), *Encyklika Fides et ratio*, Tarnów, 1998.
13. Jan Paweł II (2007), *Dzieła Zebrane, T. V, Orędzia, przesłania, przemówienia okolicznościowe*. (zespół red. P. Ptasznik et al.) Kraków, Wydawnictwo „M”.
14. Jan Paweł II, *Encyklika Sollicitudo rei socialis*, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/sollicitudo.html, data dostępu: 10.10.11.
15. Jaromi S. (2004), *Ecologia humana – chrześcijańska odpowiedź na kryzys ekologiczny*. Kraków, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów „Bratni Zew”, s. 166-173.
16. Jaromi S. (2005) (red.), *„Zielony Zeszyt REFA” 2005 Pismo Ruchu Ekologicznego Św. Franciszka z Asyżu*. Sandomierz, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia Diecezjalna w Sandomierzu, s. 4-12.
17. Kasprzak S. (2003), *Normatywny wymiar ekologicznych i sozologicznych idei w systemie prawa państwowego i kościelnego*. „BRAMKA” Studio Komputerowo – Wydawnicze, Lublin.
18. Kozłowski S. (1997), *W drodze do ekorozwoju*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 53.
19. Niziński S. (2009) (red.), *Ekologia a duchowość chrześcijańska*. Biblioteka Zeszytów Karmelitańskich nr 9, Flos Carmeli, Poznań.
20. Nowak M. (2000), *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
21. Nowak M. (2000), *Znaczenie ‘normy personalistycznej’ w działalności wychowawczej*, W: J. Kostkiewicz J. (red.), *Wprowadzenie do pedagogiki ogólnej, wybór tekstów*. Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, Stalowa Wola, s. 187-215.
22. Nowak M. (2008), *Teorie i koncepcje wychowania*. Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
23. Nowak M. (2010), *Osoba i wartość w pedagogice ogólnej*, W: M. Nowak, P. Magier, I. Szewczak (red.), *Antropologiczna pedagogika ogólna*. Wydawnictwo Gaudium, Lublin, s. 41-56.
24. Nowak M. (2012), *Pedagogiczny profil nauk o wychowaniu. Studium z odniesieniami do pedagogiki pielęgniarstwa*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
25. Potłowicz E., Sobczuk S., Waszczuk J. (2005), *Potrzeba wychowania proekologicznego w nauczaniu Jana Pawła II*, W: M. Nowak, C. Kalita (red.), *Pedagogiczna inspiracja w nauczaniu Jana Pawła II*. PWSZ im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska, s. 469-476.
26. Skinder N.W. (2005) (red.), *Postawy proekologiczne u progu XXI wieku*. Materiały VII Sympozjum, Sułów k/Milicza 1 października, ZP Tomasz Kuliński, Brzeg Dolny, s. 1-3.
27. Urbański S. (red.) (2000), *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978-1999)*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości im. Bogdana Jańskiego, Warszawa.
28. Wojtyła K. (1991), *Człowiek w polu odpowiedzialności*. Instytut Jana Pawła II KUL, Rzym – Lublin, s. 11-86.
29. Wojtyła K. (1991), *Zagadnienie podmiotu moralności*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
30. Wojtyła K. (2000), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
31. Wojtyła K. (2001), *Miłość i odpowiedzialność*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
32. Wojtyła K. (2008), *Elementarz etyczny*. Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin.
33. Wyrostkiewicz M. (2007), *Ekologia ludzka. Osoba i jej środowisko z perspektywy teologicznomoralnej*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
34. Zięba S. (2007), *Perspektywy ekologii człowieka*, Wydawnictwo KUL, Lublin.